

KADRINA KESKKOOL

RIIN OLVET

12.A KLASS

ARTELLIST AKTSIASELTSINI

JUHENDAJA EVELIN TIITER

SISSEJUHATUS

Uurimistöö teema valikul oli abiks Eesti Vabariigi Keskkonnaameti poolt üldhariduskoolidele välja kuulutatud projekt „Minu kodukoha veekogu bioloogilised, kultuurilised ja majanduslikud väärtused“ (veebruari 2011 kuni aprill 2012), mis hõlmas ka ajaloo uurimisteemasid. Üks uurimisobjekt oli Loobu jõe ääres paiknev endine tarbekeemia tootmiskoondise Flora Kadrina tsehh. Teema valikul lähtus töö autor ka asjaolust, et see ettevõtte oli üsna hiljuti veel Kadrina ümbruskonnas suuruselt teine tööandja ning kindlasti väärib ta oma peaaegu 70-aastase minevikuga auväärsemat kohta kui lihtsalt unustusehõlma vajuda. Seepärast otsustaski töö koostaja uurida Kadrinas aastatel 1948–2006 tegutsenud Tarbekeemia Tootmiskoondise Flora ajalugu.

Eesmärgi täitmiseks püstitas autor järgmised ülesanded:

- anda tsehhi ajaloo paremaks mõistmiseks olemasolevate kirjandusallikate põhjal ülevaade tarbekeemia tootmiskoondise Flora üldisest arenguloost;
- tutvuda Kadrina tsehhi ning tema eelkäija artelli Mineraal ajalooaga;
- intervjuuerida Kadrina tsehhi endiseid töötajaid (parema ülevaate saamiseks lähtuda intervjueeritavate valikul erinevatest ametikohtadest ning ajaperioodidest).

Töö esimeses osas kirjeldatakse tarbekeemia tootmiskoondise Flora tekke- ja kujunemislugu alates 1889. aastast kuni tänapäevani. Kasutatud allikmaterjal põhineb suures osas V. Kanniku ja U. Mõttuse poolt koostatud Flora ajaloolisele ülevaatele 1889–1989, Flora 110. aastapäevaks välja antud teatmikule ning toleaeagsete ajalehtede väljavõtetele. Samas peatükis

antakse ülevaade ka Kadrina tsehhi eelkäijast artelist Mineraal ja selle kujunemisest Flora tsehhiks. Ülevaate koostamisel on lähtunud lisaks eelpool mainitud kirjandusele ka artell Mineraali käsikirjas kroonikaalbumist (1948–1962), mida oli hoole ja armastusega pidanud Olli Vilberg. Teises osas on ära toodud intervjuud, mis viidi läbi 2011. aasta detsembrist kuni 2012. aasta veebruarini.

Uurimistöö koostamisel kujunes võtmeisikuks Heili Streimann kui endine tarbekeemia tootmiskoondise Flora Kadrina tsehhi juhataja. Autor pöörduski tema poole, et välja selgitada intervjueeritavad, kellelt saaks uurimistööks vajalikku informatsiooni. Kuna hetkel on veel olemas need inimesed, kes mäletavad Kadrina tsehhi aegu, püüdis autor intervjueerida võimalikult palju endisi töötajaid. Intervjuude läbiviimisel selgus, et kõigilt inimestelt sai alati teada midagi uut, mida varem intervjueeritud isikud ei olnud rääkinud. See võimaldas kujundada mitmetasandilise pildi tootmiskoondise Flora Kadrina tsehhist.

Kõige keerulisemaks kujunes materjali leidmine pärast 1999. aastat. Kuna tootmine Kadrinas oli selleks ajaks tegevuse lõppfaasi jõudnud, ei olnud ka põhjust kas või ajaleheveergudel kirjutada. Informatsioon puudus ka Flora enda kohta ning kõik vajalik tuli hankida peamiselt ajakirjanduse kaudu, mis osutus sageli liiga kõmuliseks ja seepärast ebausaldusväärseks. Oluline abi oli siin ASi Flora kodulehest.

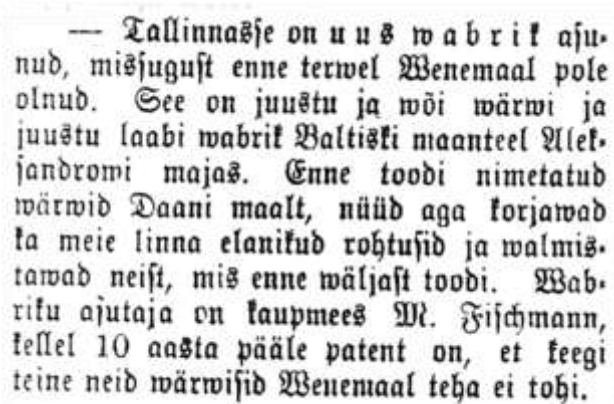
Töös on kokkuvõtte, kasutatud kirjanduse loetelu ning lisad fotomaterjaliga tarbekeemia tootmiskoondise Flora Kadrina tsehhist. Fotod on pärit erinevatest erakogudest: foto 4, 7, 8 – H. Streimann; 6 – T. Uusküla; 5, 9 – O. Vilberg; 10 – käesoleva töö autor.

I ÜLDOSA

1.1. TOOTMISKOONDISE FLORA AJALOOST

1.1.1. FLORA VANIM EELKÄIJA 1889–1925

5. juulil¹ 1889. aastal anti Eestimaa kubermanguvalitsuse poolt luba tootmise alustamiseks Revali keemiavabrikule Woldemar Mayeri Lesk ja Poeg, kellest sai tootmiskoondise Flora vanim eelkäija. Tootmise alustamiseks luba andes tegi kubermanguvalitsus omanikule ranged ettekirjutused tootmisjääkide kogumise ja ärajuhtimise kohta, mille täitmise kontroll pandi linna politseivalitsusele.²

— Tallinnasje on uus wabrik asunud, misjuguft enne terwel Wenemaal pole olnud. See on juustu ja wõi wärwi ja juustu laabi wabrik Baltiski maanteel Meie-jandromi majas. Enne toodi nimetatud wärwid Daani maalt, nüüd aga korjavad ta meie linna elanikud rohtusid ja walmistavad neist, mis enne wäljast toodi. Wabriku ajutaja on kaupmees M. Fischmann, kellel 10 aasta pääle patent on, et keegi teine neid wärwisid Wenemaal teha ei tohi.

Foto 1.
Väljavõte ajalehest Postimees 16.05.1889, lk 3⁵

Märkus: Vabriku asutajaks peeti siin aga ekslikult kaupmees M. Fischmanni. Temast sai peagi üks esimesi Mayeri toodete turustajaid Tallinnas.⁶

Õnnestunud toodete valik ja suur nõudlus võimaldasid tootmist kord-korralt suurendada. Võeti kurss suurettevõttele ja 1896. aastal moodustati aktsiaselts Tallinna Keemiatehas Richard Mayer. Sajandi lõpuks olid tehase nomenklatuuris juba sellised põhikeemiatooted nagu väävel- ja lämmastikhape ning avati uusi jaoskondi. Selleks ajaks oli Mayeri tehaste

Ajaleht Postimees kirjutas 16. mail 1889. aastal (Foto 1), et vabriku esimesteks toodeteks olid või, juustu värvid ning laap³ juustu valmistamiseks.

Nimetatud toodete järele valitses tol ajal aga suur nõudmine, sest XIX sajandi kaheksakümnendatel aastatel algas Eestis juustu tootmine ning või ja juustu värvusel oli esmajärguline tähtsus. Neid materjale Venemaal siis veel ei valmistatud, vaid imporditi Taanist. Mayeri tooted pälvisid mitmetel näitustel medaleid ja auhindu.⁴

¹ 5. juulil 1889 – vana kalendri järgi 23. juunil 1889

² Meie Flora 110. 1999. Tallinn, lk 6

³ Laapferment on juustu ja hapupiima tootmises kasutatud preparaat. (Allikas: *Võõrsõnastik 1999. Tea Kirjastus*)

⁴ Tootmiskoondis Flora ajaloost. 1989. Eesti tööstus: informatsiooniseeria 3. Tallinn: Eesti NSV Kohaliku Tööstuse Ministeerium, lk 17

⁵ 1889. Sõnumid Tallinnast. – *Postimees*, 16.05

⁶ Kannik, Valter, Möttus, Uno 1989. Flora - tootmiskoondise Flora ajalugu 1889-1989. Tallinn: Eesti Raamat, lk 8

valduses juba kogu maa-ala raudteetammist kuni praeguse Lille tänavani ja Paldiski maanteest praeguse Endla tänavani.⁷ Esimese maailmasõja eelsel ajajärgul, pärast mitmeid kriisiaastaid, algas Mayeri tehases taas toodangu tõus ja sõja alguseks oli tehasel Venemaa keemiatööstuses küllaltki kaalukas koht. Tehas tootis ainukesena Venemaal piimhapet ning andis suurema osa oblikhappe, aniliinõli ja nitriti toodangust.⁸

Sõja puhkemisel 1914. aasta suvel lülitati keemiatehas täielikult sõjaliste tellimuste täitmisele. Alustati püssirohu tootmist ja suurendati lõhkeainete tootmiseks vajalike lämmastik- ja väävelhappe ja muude ainete tootmist.⁹ Pärast Vabadussõja lõppu puudusid noorel Eesti Vabariigil nii eeldused kui ka vajadused sõja eel paisutatud suurtööstuse edasitegutsemiseks, mistõttu algas tehase allakäik.

Foto 2.

Väljavõte ajalehest Vaba Maa

laostumist ära hoida.

Nii sattusidki Mayeri tehase maavaldused ja hooned mitmete äriteeste kätte, kes kas osanikena või üürnikena asutasid reeglina keemiaprofiiliga väikeettevõtteid. Nii said Flora

Aastal 1923 valiti aktsiaseltsi juhatusse Eesti kodanikud R. Jürgens ja K. Maurits, kuid põhiline aktsiatepakk oli siiski Prantsuse äriteeste valduses, kes plaanisid võtta tehase täielikult oma valdusesse.¹⁰

Tehas sattus finantsraskustesse, mistõttu 1925. a detsembris moodustati Eesti Vabariigi Valitsuse poolt komisjon Mayeri keemiatehase tegevuse uurimiseks. Võlaprotsentide tasumiseks hakati alates 1925. aastast oksjonitel müüma tehase vara ja maavaldusi.¹¹ Ka Tallinna linnavalitsus püüdis Mayeri tehasele asfalti tellides anda oma panust tehase finantsraskustest välja aitamisele, nagu võib lugeda kõrvalolevalt ajalehe Vaba Maa 1926. aasta 28. juuli väljalõikelt¹². Kahjuks ei suudetud tehase

⁷ Meie Flora 110. 1999. Tallinn, lk 6

⁸ Tootmiskoondis Flora ajaloo. 1989. Eesti tööstus: informatsiooniseeria 3. Tallinn: Eesti NSV Kohaliku Tööstuse Ministeerium, lk 17–18

⁹ Samas, lk 18

¹⁰ Kannik, Valter, Mõttus, Uno 1989. Flora - tootmiskoondise Flora ajalugu 1889–1989. Tallinn: Eesti Raamat, lk 17–18

¹¹ Samas, lk 20

¹² 1926. Linn Mayeri keemiawabrikult weel 6000 pd. Asfalti tellinud. – *Vaba Maa*, 28.07

eellasteks H. Reile Keemiavabrik, J. Halbreichi keemiatehas, H. Grafi ja E. Jürgensi laki- ja keemiavabrik, W. Hasselblatti keemiavabrik ja teised tehased ning vabrikud.¹³

1.1.2. TALLINNA KEEMIAKOMBINAAT FLORA 1925–1964

Pärast 1940. aasta juuni- ja juulisündmuse väikeettevõtteid kas natsionaliseeriti või moodustati nende baasil töönduskooperatiivid artellid, mis pärast 1941–1944 kestnud Saksa okupatsiooni lõppu allutati 1944. aasta sügisel Eesti NSV masinaehituse, kerge- ja kohaliku tööstuse rahvakomissariaadile. Algas sõja ajal tootmises soikunud artellide taastamine ja uute loomine. 1945. aasta alguseks oli loodud juba 21 keemiaartelli, mis kõik alates 1947. aasta 1. septembrist järk-järgult Tallinna keemiakombinaadi alla viidi.¹⁴

Vabrik Flora, millelt pärineb ka praeguse AS Flora nimi, kasvas välja 1921. aastal asutatud kosmeetikalaboratooriumist Flora. 1940. aasta detsembris sai laborist samanimeline artell, mis 1960. aasta 1. jaanuarist ühendati Tallinna keemiakombinaadiga. Ettevõtte hakkas nüüdsest kandma nime Tallinna keemiakombinaat Flora.¹⁵

Tallinna keemiakombinaat Flora alustas tegevust 465 töötajaga neljas tsehhis. Esimeses tsehhis tegeleti tarbekeemia toodete valmistamisega, teises tsehhis toodeti kondi- ja nahaliimi, kolmas tsehh valmistas lakke ja värve ning neljas tsehh parfümeeria plasttaarat ja pudukaupu. Tööstuse juhtimine anti 1963. aastal ENSV Rahvamajandusnõukogu alluvusse.¹⁶

1.1.3. TOOTMISKOONDIS FLORA 1964–1991

ENSV rahvamajandusnõukogu poolt algatatud protsess tarbekeemiatööstuse tsentraliseerimiseks lõppes 1964. aasta 1. aprillil tarbekeemia tootmiskoondise Flora (TKTK Flora) moodustamisega. Tarbekeemiakoondise moodustamise peamiseks eesmärgiks oli samaliigilise tootmise kontsentreerimine ja spetsialiseerimine. TKTK Flora direktoriks määrati endise Tallinna keemiakombinaadi Flora direktor Johan Lüüs. Koondises moodustati kuus tootmistehhi. Kombinaadi neljale tsehhile lisandusid tsehh nr 5 Kadriinas (endine Mineraal) ja tsehh nr 6 (endine Tartu keemiakombinaat). Algas töö koondise struktuuri ratsionaliseerimiseks, killustatuse vähendamiseks, tsehhide spetsialiseerimiseks ja tootmisprotsesside automatiseerimiseks-mehhaniseerimiseks. Ettevõtte killustatuse vähendamiseks ühendati 1965. aasta juulis tsehh nr 2 tsehhiga nr 1, mis võimaldas tootmist

---

¹³ Tootmiskoondis Flora ajaloost. 1989. Eesti tööstus: informatsiooniseeria 3. Tallinn: Eesti NSV Kohaliku Tööstuse Ministeerium, lk 19

¹⁴ Samas, lk 20

¹⁵ Meie Flora 110. 1999. Tallinn, lk 11

¹⁶ Tootmiskoondis Flora ajaloost. 1989. Eesti tööstus: informatsiooniseeria 3. Tallinn: Eesti NSV Kohaliku Tööstuse Ministeerium, lk 20–21

otstarbekamalt korraldada. Tsehhi nr 2 likvideerimisega teiste tsehhide numeratsioon ei muutunud.¹⁷

1.1.4. MUUTUSTE AEG 1991–1994

Eesti Ülemnõukogu kuulutas 1991. aasta 20. augustil Eesti omariikluse taastatuks. Kardinaalsete muutuste aeg peegeldus ka Floras. Juba varem toimusid IME programmiga kooskõlas reformid ja eksperimendid, kaotati jäigad tsentraliseeritud varustuse-turustuse põhimõtted, ettevõtelt oodati iseotsustamist. Koondise senised tsehhid muutusid 1991. aasta algusest vabrikuteks. Tekkis viis tootvat üksust, mille suhteid koondise tasandil reguleeriti lepingutega. Oli saanud aeg ja võimalus asutada riiklike ettevõtete juurde kooperatiive, luua välisosalusega ühissetevõtteid. Flora oli siin esimeste hulgas – juba 1989. aasta oktoobris moodustati ühissetevõtte Kemiflora, milles koostööpartneriks sai Soome suurimaid värvitootjaid Tikkurila OY.¹⁸

Vabariigi Valitsus võttis 1991. aasta kevadel vastu määruse riiklike ettevõtete baasil riiklike aktsiaseltside (RAS) moodustamise kohta. Tööstuse ja energeetika ministeeriumi 16. mai käskkirjaga kinnitati uuenenud ettevõtte põhikiri. Nädalapäevad hiljem andis Tallinna linnavalitsus RAS Florale kui koondise õigusjärglasele vastava tegevusloa.¹⁹

Muutuste aeg oli positiivne, aga samas ka valuline. Majanduses tekkis palju probleeme, sest iseseisvumisega langesid ära traditsioonilised turud ja tooraine allikad. Raha ülekanded venisid, ettevõtete võlad kasvasid, rubla kurss langes. RAS Flora juhtkonnas süvenes üha enam arusaam, et juhtimine, vastutus ja ka kapital tuleb võimalikult kiiresti detsentraliseerida.²⁰

Esimesena sai teoks küünlavabriku moodustamine 1992. aasta mais RAS Flora tütarettevõttena. Nüüdsest oli võimalik välja tuua täpsed tootmiskulud, analüüsida nende kujunemist ja paindlikult kujundada toote hind konkurentsivõimeliseks. Sama teed jätkasid teisedki kunagised tsehhid, nüüd vabrikud Kadrinas, Tartus ja Tallinnas. Ka abiteenistused muudeti isemajandavaks.²¹

Jätkus ka koostöö välisfirmadega. Kemiflora kogemusi kasutades arendati edasi värvitootmist ning 1992. aasta oktoobris registreeriti uus ühissetevõtte Eesti Värv, mille aktsionärideks olid RAS Flora ja soomlaste Tikkurila OY. Sellega tulebki lugeda lõppenuks

---

¹⁷ Tootmiskoondis Flora ajaloost. 1989. Eesti tööstus: informatsiooniseeria 3. Tallinn: Eesti NSV Kohaliku Tööstuse Ministeerium, lk 21

¹⁸ Meie Flora 110. 1999. Tallinn, lk 16–17

¹⁹ Samas, lk 17

²⁰ Meie Flora 110. 1999. Tallinn, lk 17

²¹ Meie Flora 110. 1999. Tallinn, lk 17

RAS Flora ümberstruktureerimine turumajanduslikele isemajandamise põhimõtetele vastavaks.²²

Paralleelselt juhtimisstruktuuri lihtsustamisega rakendati optimaalseid lahendusi ka tootmisvahendite ümberpaigutamiseks: samu toormaterjale vajavad tooted koondati ühte tootmisloiku, näiteks pesupulbrid Kadrinasse, puhastus- ja valgendamisvahendid Tartusse ning Tallinnas lõpetati paralleeltootmine. Uuest turusituatsioonist lähtuvalt töötati välja ka uus müügistruktuur. Kadusid endised riiklikud hulгимүүгiette võtmed kaubabaasid. Nende asemele rajati iseseisev hulгимүүгивõrk ja jaekaubanduse müügiket. ²³

Sel aastal (1992) toimusid majanduses suured nihked. Üleminek vabale turumajandusele sundis üle vaatama oma senise tootmis- ja müügistrateegia. Majandussidemed Venemaaga nõrgenesid ja siin tekkis üha uusi bürookraatlikke tõkkeid. [...] ... polnud tekkinud veel konkurentsi, et ohjeldada hindasid. Rahareformi järel sattusid tuhanded ettevõtted raskustesse ja suurenes tööpuudus. Võrreldes 1989. aasta lõpuga olid hinnad tõusnud 83 korda ja inimeste sissetulekud 29 korda. [...] Eesti sai riiklikku abi ja IMF laenas 41 miljonit dollarit.²⁴ Majandus oli üldiselt keerulises olukorras.

Pärast edukat rahareformi 1992. aastal kerkis üheks olulisemaks küsimuseks ettevõtete privatiseerimine. Omandisuhete muutmise põhiraskus pandi Eesti Erastamisagentuurile, kes novembris kuulutas välja esimese erastamisvooru. Samal ajal alustas ka RAS Flora juhtkond oma ettevõtte erastamisstrateegia väljatöötamist. Tänu läbiviidud struktuurimuudatustele ja turumajanduse põhimõtete juurutamisele suutis ettevõtte 1992. majandusaasta lõpetada positiivse bilansiga. Floral ei olnud laene, samuti võlgnevusi riigimaksete, kütuse ega energeetika osas, seepärast oli igati mõistetav, et ettevõtte oma töötajad avaldasid soovi saada ka tema peremeheks. Ettevõtte töötajate arv oli 467.²⁵

RAS Flora juhtkond tegi otsuse osaleda konkursil oma töötajatest asutatava aktsiaseltsiga ning teha pakkumine RAS Flora tervikvara ostmiseks. Tuli luua organisatsioon ja asutada eraettevõtte, mis osaleks konkursil ning kaitseks koostatud äriplaani. Jõuti järelduseni, et tuleb asutada aktsiaselts Flora Liit, mille asutajateks oleksid kõik RAS Flora allüksused, mis on eelnevalt asutanud eraaktsiaseltsid. Erastamise väljakuulutamise ajaks (25.05.93) oli olemas viis aktsiaseltsi: AS Flora Värv, AS Flora Expert, AS Flora Ehitus, AS Tehnoflora ja AS

---

²² Samas, lk 17

²³ Samas, lk 17

²⁴ Eesti Vabariik 90. Sündmused ja arengud. 2008. Koost. Küllö Arjakas. Eesti Entsüklopeediakirjastus, lk 288

²⁵ Meie Flora 110. 1999. Tallinn, lk 18

Tartu Flora. AS Flora Kommerts koosseisu läksid kõik RAS Flora struktuuriüksused, mis ei olnud loonud iseseisvaid aktsiaseltse.²⁶

17. juunil 1993. aastal saigi teoks aktsiaseltsi Flora Liit sünd. Igati nõuetele vastav ja põhjalik oli ka erastamisagentuurile esitatud äriplaan, mis koostati koostöös ettevõtet krediteerinud panga spetsialistidega. Tulemus oli ootuspärane. Võideti küllalt tihe konkurss ja 8. novembril 1993 sõlmiti erastamisagentuuri ja ASi Flora Liit vahel leping RAS Flora kui terviku ostu-müügi tingimuste kohta.²⁷

1.1.5. FLORA TÄNAPÄEV

Aastast 1994 alustas Flora taas eraettevõttena, mis lõi aluse vahepealse mõõnaperioodi ületamiseks. Võrreldes 1993. aasta netokäivet 1994. aastaga, suurenes see peaaegu poole võrra. Käibe kasv jätkus ka järgmisel, 1995. aastal. Niisiis töid peremehelik suhtumine, vajalikud struktuurimuutused ja kapitali koondamine edu ning vajalikke tunnustusi. Näiteks võib siinkohal tuua 1994. aasta novembris Brüsselis toimunud rahvusvahelise innovatsiooninäituse Eureka 94, kus pesupulbrile Bio-Est määrati kuldmedal. Samal aastal toimunud Eesti tööstusettevõtete esimesel konkursil Tööstuse Top 30 sai Flora Liit laureaatile määratud originaalse Tööstussamba auhinna. Ka 1995. aasta samalaadsel konkursil (Tööstuse Top 50) oli Flora laureaatile hulgas.²⁸

Ettevõttes jätkusid aga pingelised otsingud majandustegevuse efektiivsuse suurendamiseks. Seda sundis üha pingelisem konkurents, sest Eesti turule ilmus järjest rohkem välisfirmade tooteid. Erilist tähelepanu hakati 1995. aastal pöörama müügile, millega seoses suurendati müügikeskuste töötajate arvu, AS-s Flora Kommerts loodi ka turundusdirektori ametikoht. Müügile ilmus uus pesupulber Bio-Est Efekt, tehti algust uue kodukeemia toodete sarjaga Kodule, suurenes märgatavalt küünalde tootmine. Aastal 1996 otsustati eraldada emafirmast Flora Kommerts tootmisettevõtted ning muuta need tütarfirmadeks. Sama aasta sügisel otsustati ka küünalde ja ehituskeemiatoodete tootmine Tallinnast üle viia Flora Kadrina tarbekeemiafabriku ruumidesse. Järgmise aasta kevadsuvel hakatigi populaarseid küünlaid ja ehituskeemiavahendeid tootma juba Lääne-Virumaal Kadrinas.²⁹

Mitme Floraga seotud üksusest kasvasid välja iseseisvad firmad: plasttaarat valmistav AS Tehnoplast, värve ja muid remondimaterjale müüv kaubandusettevõtte Kemiflora,

---

²⁶ Meie Flora 110. 1999. Tallinn, lk 18

²⁷ Samas, lk 19

²⁸ Meie Flora 110. 1999. Tallinn, lk 19

²⁹ Meie Flora 110. 1999. Tallinn, lk 19-20

sanitaarseadmete müügiga tegelev AS Sanball. Samasse loetelusse võib lisada ka Flora endise värvivabriku, tänase laialt tuntud ettevõtte AS-i Baltic Color.³⁰

Alates juulist 1999 rakendus Tallinna tsehhis uus liin, millega oli võimalik kandilise seebi asemel teha kumera kujuga tualettseepi, millele juhtkond ennustas senisest suuremat müügiedu. Selle seebi toore tuli Belgiast ja Malaisiast. Loomset rasva pesuseebi tootmiseks ostis ettevõtte Eestist. Ehkki lääne turg oli sedalaadi kaupa täis, õnnestus Floral oma küünlaid ikkagi eksportida: teeküünlaid läksid Prantsusmaale ja õueküünlaid ostis Soome. Küünalde valmistamisel oli kasutusel Saksa toore.³¹

Foto 3. Aastal 2007 AS Florale antud Eduka Eesti Ettevõtte tunnistus³²

Aastaks 2004 oli Flora peamiselt seotud kinnisvara haldamisega. Florale kuulub küll tuntud kaubamärk Bio-Est, ent pesupulbrit toodetakse Venemaal. Flora kaubamärgi all müüdavaid küünlaid toodetakse Lätis ning seepe tellitakse Leedust. Ainult vedelkeemiat toodab Tallinna firma AS Estko.³³ Põhjus, miks Flora alates 2004. aastast Eestis enam tootmisega ei tegele, seisneb minu arvates selles, et siinsed tootmismahud oleks niivõrd väikesed ja toodete hinnad seega kallimad ning ei suudaks konkureerida välismaal toodetavate kaupadega.

AS Flora Kommertsi ja AS Flora Vara ühinemine toimus 2. juunil 2006. aastal, mille tulemusena tegutseb tänaseni edasi ühist ärinime kandev firma AS Flora, mille põhitegevuste

³⁰ Samas, lk 20

³¹ Niitra, Sirje. 1999. Flora loodab kahjumist pääseda. – *Äripäev*, 28.06. http://www.ap3.ee/?PublicationId=31503ED6-39D4-4163-9D98-74AA1E3959CE&code=1485/uud_uudid_x_148506 (25.02.2012)

³² Flora Kinnisvara. Eduka Eesti Ettevõtte tunnistus. 19.09.2008 <http://www.flora.ee/kinnisvara/?op=body&id=11&art=26> (24.03.2012)

³³ Tähismaa, Ingrid. 2004. Flora omanikud tülis. – *Äripäev*, 31.08. <http://leht.ariptev.ee/Default.aspx?PublicationId=464dc490fb9440249b75258ddc8543a9&articleid=103261&papid=6A6A5E9C-A2AF-4ACB-8302-B60C30DACC1F&selectedDate=2004-08-31> (24.03.2012)

hulgas on kinnisvaraalased tegevused, reklaami- ja bürooteenuste osutamine, toitlustamine, tarbe- ja tööstuskaupade jae- ja hulgimüük jpm.³⁴

2007. aastal omistati Krediidinfo AS-i³⁵ poolt AS Florale Eduka Ettevõtte tunnistus (

Foto 3). Krediidinfo reiting on unikaalne ettevõtetele antav koondhinne, mis põhineb ettevõtte majandus- ja finantsolukorra ning maksekommete analüüsil. See on põhjalik, usaldusväärne ja kiire krediidianalüüsi vahend, mis omistatakse kõigile Eestis aktiivselt tegutsevatele ettevõtetele.³⁶

Krediidireitingu koondhinnangus on öeldud, et AS-i Flora äririsk on madal, majandusolukord väga hea ning müügitulu on kahe viimase aasta jooksul kasvanud. Ettevõtte kasumlikkus on hinnatud väga heaks.³⁷

AS Floral on kaks tütar-ettevõtet. OÜ Flora Kaubandus tegeleb tarbekeemiatoodete ja küünalde jae- ja hulgimüügiga ning OÜ Tehnoflora kinnisvara haldamise, hooldamise, üürimisega.³⁸

Flora tooteid müüakse kõigis suuremates kaubanduskettides: ETK, Rimi, Prisma, Selver, AS Flora kauplus – laos Laki 5 ja paljudes väikestes kauplustes. Flora põhilised tootegrupid on pesupulbrid, küünlad, seebid ja vedelad puhastusvahendid.³⁹

1.2. TARBEKEEMIA TOOTMISKOONDISE FLORA KADRINA TSEHHI AJALOOST

2.1. KEEMIA TÖÖNDUSARTELLI MINERAAL 1948–1963

Keemiatööstusartelli Mineraal asutajateks olid seitse tallinlast. Ka asutamiskoosolek peeti Tallinnas 17. oktoobril 1948. aastal asutajaliikme Nikolai Jaaska korteris, kes valiti ka artelli ajutise juhatuse esimeheks. Otsustati hakata tootma seepi, seebikivi, söögisoodat ja muid keemiatooteid. Artelli asukohaks valiti Virumaal Kadrina lähedal Loobu jõe kaldal tühjana seisev ning poollagunenud vana Undla mõisa veskihoone (**Foto 4**), mis sobis taastamiseks tootmisruumidena. Virumaa Tööstusliidu nõusolekul registreeriti artell Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuva Tööstuslike Kooperatiivide Peavalitsuse süsteemi 17. novembril 1948. aastal. Maakondlike tööstusliitude likvideerimisel läks artell 20. aprillist 1949. aastast

³⁴ Flora Kinnisvara. <http://www.flora.ee/kinnisvara/?op=body&id=10> (25.02.2012)

³⁵ Krediidinfo AS - Maailma juhtiva krediidiinformatsiooni kontserni Experian Group tütar-ettevõtte, kes hakkas välja andma 2007. aastast alates tunnistust "Edukas Eesti Ettevõtte". Allikas: Krediidinfo. AS. Uudised. <http://www.krediidinfo.ee/index.php?m=74&ny=2007> (7.03.2012)

³⁶ Krediidinfo AS. Edukas Eesti Ettevõtte. <http://www.krediidinfo.ee/index.php?m=291> (7.03.2012)

³⁷ Krediidireiting 18.08.2008. <http://www.flora.ee/kinnisvara/static/files/39.Flora%20AS%20reitingEST.pdf> (7.03.2012)

³⁸ Flora kinnisvara. <http://www.flora.ee/kinnisvara/?op=body&id=10> (25.02.2012)

³⁹ Flora 120. <http://www.flora.ee/kinnisvara/?op=body&id=11&art=31> (25.02.2012)

Virumaa Töõndusliidult üle Eesti Vabariikliku Metall- ja Keemiatöõndusliidu alluvusse.⁴⁰

Foto 4.
Kadrina tsehh nr 5 kontorihoone, kus alustas artell Mineraal 1948. aastal seebikivi tootmisega

Kuigi 1948. aasta lõpp ja 1949. aasta esimene kvartal olid kulunud peamiselt tootmiseseadmete ja toormaterjalide hankimiseks, tootmise

ettevalmistamiseks ja katsetamiseks ning mitmesugusteks muudeks organiseerimistöõdeks, oli artell suutnud juba 10. aprilliks valmistada ligi 56 000 rubla eest toodangut, mis moodustas peaaegu viiendiku aastaplaanist.⁴¹ Artellis töötas 1949. aastal 23 inimest. Põhiline toode oli seebikivi, mida aasta jooksul valmistati 32,1 tonni. Esimesel täistegevusaastal sai artell 24 200 rubla kasumit.⁴²

1953. aastal rikastus artelli toodangusortiment kolme uue toote – kummiliimi, nitroliimi ja õmblusmasinaõli – võrra. Seebikivi toodang oli nelja aastaga suurenenud üle kahe korra, kuid töötajate arv artellis oli samal ajal kasvanud vaid ühe inimese võrra. Artellil oli ka oma jaemüügikiosk Rakvere turul.⁴³

Artelli kroonikaalbumi käsikirjalistest sissekannetest on võimalik saada ettekujutust neil aastail valitsenud töökorraldusest, tööõhkkonnast ja tootmistingimustest. Kroonikast selgub, et kummiliimi valmistati all keldris väikestes segistites. Tööd tehti väga ettevaatlikult ja villimine pudelitesse toimus käsitsi. Villimispump oli jalgrattapumba sarnane, kuid veidi pikema toruga. Sellega sai korraga täita viis kuni kuus 25-grammist pudelit. Siis pudelid „pilditi“⁴⁴ ja „korgiti“, nagu rääkisid brigaadi liikmed. Töö oli väga hea ja rahulik. Meeleolu oli brigaadis alati ülev ning jätkus aega ka naljadeks.⁴⁵

Nitroliimi valmistati filmilindist ja atsetoonist 200-liitrisel vaadis, mida algul segati puumõlaga, hiljem veeretati vaati mööda põrandat. Filmilint pesti kohapeal seebikivilahuses

⁴⁰ Kannik, Valter, Mõttus, Uno 1989. Flora - tootmiskoondise Flora ajalugu 1889–1989. Tallinn: Eesti Raamat, lk 68–69

⁴¹ Samas, lk 69

⁴² Artell Mineraal – Tööstuskombinaat Mineraal 1948–1962. Käsikirjas kroonikaalbum. Koostaja O. Vilberg, lk 1

⁴³ Kannik, Valter, Mõttus, Uno 1989. Flora - tootmiskoondise “Flora” ajalugu 1889–1989. Tallinn: Eesti Raamat, lk 69–70

⁴⁴ „Piltima“ tähendab, et pudelitele pandi peale tootesildid

⁴⁵ Artell Mineraal – Tööstuskombinaat Mineraal 1948–1962. Käsikirjas kroonikaalbum. Koostaja O. Vilberg, lk 1

puhtaks ja siis loputati jõeveega üle. See oli väga raske ja ohtlik töö. Pudelistesse villimine toimus samuti käsipumba abil.⁴⁶

Õmblusmasinaõli villimine kuulus tööde hulka, mida keegi eriti teha ei tahtnud, sest töö oli väga halb, must. Täitmise nõuks oli piimanõu, mis tõsteti aknalaua peale. Nõu alaosas olevast kraanist tuli kummivooliku kaudu lasta õlil parajates kogustes pudelistesse voolata. Pudelikid suleti pappkorkidega ning pudelisuud „kasteti“ veel kuuma laki sisse. Seejärel kleebiti pudelitele etiketid ja kõige lõpuks pakiti nad kastidesse saepuru sisse. Hiljem valmistasid lukksepad täitmisenõu koos täitmispüstoliga, millega töö nõudis täpsust. Kui töötaja ei pannud tähele, millal pudel täis sai, lõi see üle ja õli pritsis näkku ning rietele.⁴⁷

Kõik tööks vaja minevad materjalid tuli kohale vedada käsitsi – kas käruga, kelguga või süles tassides. Kes tööle tuli, pidi kõik tööd ära tegema, ei tohtinud vastu vaielda ega nuriseda. Kui algas ehitusperiood, siis tuli käia ka ehitusel müürseppadele kive kätte andmas, sest kõigil oli juba siis teada, et tehasel on tulevikku. Talvel käidi teid lumest lahti lükkamas, et autod kaubaga Kadrinasse pääseksid. Tuli ka ette selliseid päevi, kus anti korraldus minna Kadrinasse vaguneid tühjaks või täis laadima. Selleks valiti välja ikka tugevamad naised.⁴⁸

Seoses tööndusliitude reorganiseerimisega allutati artell Mineraal 1954. aasta novembris Eesti Vabariiklikule Segatööstusliidule. Töötajate arv oli 1. jaanuariks 1955 artellis kasvanud 45ni. Uute toodetena hakati samal aastal välja laskma pudelites aviobensiini, kingakreemi 30-grammistes karpides ning pesupulbreid Lumivalge ja Fosfor. Järgnenud kolme aastaga artelli töötajaskond peaaegu kolmekordistus, ulatudes 1. jaanuariks 1958. aastal 133 inimeseni.⁴⁹

Töötajaskonna ja toodangu pidev suurendamine polnud aga mõeldav ilma tootmispinna ja abiruumide laiendamiseta. Kuna artellil puudusid võimalused suuremate uusehitiste rajamiseks, tuli esialgu piirduda olemasoleva tootmishoone järkjärgulise taastamise ja ruumide rekonstrueerimisega. Alles 1958. aastaks jõuti nii kaugele, et ehitati kaks laohoonet ja tööle hakkas katlamaja. Ajavahemikus 1951 kuni 1958 oli tootmispinna laiendatud küll 5,5 korda, kuid ruumikitsikusest vabanemiseks jäi sellest väheseks.⁵⁰

Seoses tööstuskooperatsiooni likvideerimisega lülitati artell Mineraal 1. jaanuarist 1959. a kohaliku majanduse riiklikku süsteemi. Riigistatud ettevõtte nimeks nimetati artell esialgu ümber

---

⁴⁶ Samas, lk 1-2

⁴⁷ Samas, lk 2

⁴⁸ Samas, lk 2

⁴⁹ Kannik, Valter, Mõttus, Uno 1989. Flora – tootmiskoondise Flora ajalugu 1889–1989. Tallinn: Eesti Raamat, lk 71

⁵⁰ Samas, lk 71

Tapa rajooni Tööstuskombinaadiks Mineraal ning allutati paralleelselt nii Tapa rajooni TSN Täitevkomiteele kui Eesti NSV Kohaliku Majanduse Ministeeriumile. Ministeeriumi korraldusel lühendati 1. jaanuarist 1960. a ettevõtte nime ja selleks jäi Tööstuskombinaat Mineraal. Rajooni täitevkomitee aga nimetas 12. detsembrist 1959. aastal uueks kombinaadi direktoriks Dmitri Jatško.⁵¹

Kombinaadis hakati 1959. aastal tootma naturaalvärnitsat ja riidevärve, 1960. aastal kunstnahka (selle väikesi katsepartiisid oli valmistatud juba 1958. ja 1959. aastal) ning 1962. aastal sünteetilisi pesemisvahendeid. Töötajaid oli 1962. aastal 142.⁵²

1. jaanuarist 1963. aastal anti tööstuskombinaat Mineraal Eesti NSV Kommunaalmajanduse ja Elanikkonna Elukondliku Teenindamise Ministeeriumi ning Paide Rajooni TSN Täitevkomitee alluvusest üle Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogu alluvusse, kus ta ühendati Tallinna keemiakombinaadiga Flora.⁵³

2.2. TARBEKEEMIA TOOTMISKOONDISE FLORA KADRINA TSEHH NR 5 1964–1991

Tootmiskoondise moodustamise ajal töötas tsehhis 180 inimest, neist töölistena 164. Toodeti sünteetilist pesupulbrit, kingakreemi, liime, pesusinet⁵⁴, kuivpõletusainet⁵⁵, kunstnahka ja värnitsat. Tootmisprotsessis kasutati 23 seadet, millest enamik oli kohapeal valmistatud või teistest seadmetest ümber ehitatud.⁵⁶

Foto 5. Kuivpõletusaine pakendamine

Tsehhi üheks põhitooteks oli koondise algusest alates sünteetiline pesupulber, mis tegi

⁵¹ Samas, lk 71

⁵² Samas, lk 71

⁵³ Samas, lk 71

⁵⁴ **Pesusine** on sinine värvaine, mille lahuses muutub luitunud pesu sinakaks

⁵⁵ **Kuivpõletusaine** on lõkke süütamiseks ja toidu soojendamiseks välitingimustes mõeldud aine tableti kujul

⁵⁶ Kannik, Valter, Mõttus, Uno 1989. Flora – tootmiskoondise Flora ajalugu 1889–1989. Tallinn: Eesti Raamat, lk 94–95

koondise ajal läbi tõelise evolutsiooni nii tootmismahus kui ka kvaliteedis. Alguses valmistati pesupulbrit ahjuküttega puithoones kuivsegamisel. Pulbriline tooraine puistati käsitsi segamistruumisse, milleks kasutati vana mahakantud võimasinat. Pärast segamist juhiti valmispulber punkrisse. Selle all istusid pakkijad, kes tõstsid kühvlitega pesupulbrit karpidesse ning liimisid need kinni. Pesupulbri valmistajate ja pakkijate töötingimused olid äärmiselt rasked ja ebatervislikud. Ajavahemikus 1964–1989 kasvas toodang ligi 10 korda. Samuti muutus ka tootmise tehnoloogia.⁵⁷

Vanad pesemisvahendid eemaldasid pesult valgulise päritoluga mustust (higi, veri, piim jt toiduained) kehvasti ning alati ka mitte täielikult. Oli vaja leida teid pesemise efekti parandamiseks. Maailmas oli juba üha laialdasemalt kasutusel ensüümid ehk fermendid⁵⁸ aktiivsete lisanditena pesemisainetes. Kadrina tsehhis hakati tegema ettevalmistusi Bio-Esti tootmiseks. Bio-Est oli esimene bioaktiivne granuleeritud pesupulber Nõukogude Liidus.⁵⁹

Bioaktiivsete pesemisvahendite granuleerimiseks ei sobinud aga klassikaline ja seni kogu maailmas kasutamisel olnud viis, vaid Bio-Esti tootmiseks rakendati uut menetlust. Selleks lõi tootmiskoondis kontakti Taani firmaga. Esmakordselt rakendati NSV Liidus vibro-keevas kihis granuleeritud pesupulbri tootmise tehnoloogiat. Uudsel teel saadud pulber ei olnud kleepuv ja oli seadmest väljumisel kohe pakitav. Varem toodetud pesupulbrid tolmasid ja põhjustasid vahel ka allergilisi haigusi. Bio-Est oli tolmuva.⁶⁰

Ehkki Bio-Est kuulus põhiliste kvaliteedinäitajate nagu koostis ja pesemistoime ning pakendi poolest kõrgemasse kvaliteedikategooriasse, pälvides kiitust ka perenaistelt, ei vastanud pesupulbri värvus ja lõhn täielikult nõuetele. Selleks katsetati uusi lõhnaaineid, võeti kasutusele valgendavaid komponente jms.⁶¹

Bio-Esti tootmine Kadrina tsehhis nõudis kogu tootmise ümberkorraldamist, alates uute hoonete ehitamisest kuni toote evitamiseni. Ehitamist alustati 1978. aastal ning uus tootmisjätk läks Kadrinas käiku lühikese ajaga – 1,5 aastaga.⁶²

Kadrina tsehhi tähtsamateks toodeteks olid veel kingakreem ja kunstnahk. Kingakreemi väljastati plekk-karpides. Tühjad karbid laoti vesijahutusega laudadele, kus nad käsitsi vedela kreemiga täideti ja jahtuma jäeti. Pärast hangumist vajutati kaaned peale ja pakiti. Võib ette

---

⁵⁷ Samas, lk 95

⁵⁸ **Ensüümid** on loomse või taimse päritoluga või ka mikroorganismide poolt tekitatavad orgaanilised ained. Ensüüme sisaldavatel bioaktiivsetel pesemisainetel on omadus lõhustada tekstiilesemetele kogunenud orgaanilist mustust.

⁵⁹ Pajo, H. 1983. Juttu Heili Streimanniga Eesti NSV riikliku preemia laureaat. – *Punane Täht*, 1.05

⁶⁰ Samas

⁶¹ Pajo, H. 1983. Juttu Heili Streimanniga Eesti NSV riikliku preemia laureaat. – *Punane Täht*, 1.05

⁶² Samas

kujutada, kui palju käsitsitööd nõudis 12 miljoni karbi täitmine-kaanetamine – selline oli aastatoodang. Plekk-karbis kingakreem ei suutnud kasutamise mugavuses võistelda alumiiniumtubis kreemiga, mida hakkasid tootma teised tehased, mistõttu otsustati kingakreemi tootmine alates 1976. aastast lõpetada.⁶³

Foto 6. Kingakreemi pakendamine

Kunstnaha tootmist alustati 1958. aastal. Riidetükid (60 × 60 cm) kaeti polüvinüülkloriidi kihiga ja pressiti hüdraulilise pressi abil kahe plaadi vahele. Polükloorvinüülvaiku saadi Narva tekstiilivabrikutest hangitud kasutatud lõngapoolide alustest, mis purustati ja töödeldi väävelhappega (riidejäätmete eraldamiseks). Selliselt tehti tööd 6-liikmelise brigaadiga kahes vahetuses paar aastat. Hiljem saadi 4-võlliline püstkalandar, millel sile kunstnahk valmis juba kangana. See „musterdati“ eriseadmeline mustrivaltside abil. Alles 1963. aastast võeti kasutusele nn *spreading*-menetlus, mis tagas suurema tööjõudluse ja naha parema kvaliteedi. Kahjuks ei olnud aga valmistatava kunstnaha kvaliteet siiski nii kõrge, et võistelda Jaapani kunstnahaga, mis tol perioodil jõudis NSV Liidu turule ja tööstusse. Nii otsustatigi kunstnaha tootmine kui koondise profiilile mittevastav 1974. aastal lõpetada.⁶⁴

Tootmisprobleemidele lisaks püüti lahendada ka töötajate olme, tervise ja puhkusega seotud probleeme, sest tegemist oli maasehhiiga, kus need küsimused olid tsehi eluga tihedamalt seotud kui linnas. Bio-Esti tootmisjaoskonda ja remonditöökotta ehitati olmeruumid, rekonstrueeriti katlamaja, ehitati köögiplokki ja sööklad ning 1980. aastal valmis

⁶³ Kannik, Valter, Mõttus, Uno 1989. Flora – tootmiskoondise Flora ajalugu 1889–1989. Tallinn: Eesti Raamat, lk 95

⁶⁴ Samas, lk 96

ka 18 korteriga elamu. Kavandati osalemist Kadrina Keskkooli juurdeehituse rajamisel.⁶⁵

2.3. AS FLORA KADRINA 1991–2006

1991. aasta algusest muutusid senised tsehhid vabrikuteks. Ka Kadrina tsehhist sai vabrik, RAS Flora tütarettevõtte. 1992. aastaga jõudis lõpule ka RAS Flora turumajanduslikele isemajandamise põhimõtetele vastavaks ümberstruktureerimine ning juba 1993. aastal moodustati neljast väiksemast firmast (sh Flora Kommerts) AS Flora Liit. Kuna Kadrina vabrik ei olnud sellel ajal veel iseseisev aktsiaselts, läks ta Flora Kommertsi koosseisu.⁶⁶

Novembris 1996 kirjutasid endine Kadrina tarbekeemiavabrik ja AS Flora Kommerts alla lepingule, mille kohaselt Kadrina vabrik sai Flora Kommertsi tütarettevõtteks. Ettevõtte nimi on nüüd Flora Kadrina AS ja selle tähtsaim tooteartikkel pesupulber Bio-Est. ASi Flora Kommerts majandusdirektor Rita Kull ütles Äripäeva veergudel 21. novembril 1996. aastal, et kavatsetakse Kadrina vabriku seadmete väljavahetamisse investeerida 3–5 miljonit krooni. Võimalik oli kaks edasist suunda – kas tootmise suurendamine Kadrinas (Tallinna küünlavabriku arvel) või vastupidi. Tootmises oli sellel hetkel rakendatud vaid kolmandik tehase võimsusest. Flora Kadrina tootis ka lahusteid ja lakibensiini. Flora Kommertsi turundusosakonna andmeil andis pesupulbri tootmine Kadrinas ligi veerandi Flora tollasest tootmiskäibest.⁶⁷

Tootmisvahendite optimaalsemaks rakendamiseks koondatigi samu toormaterjale vajavad tooted ühte tootmisloiku. Küünalde ja ehituskeemiatoodete tootmine otsustati 1996. aasta sügisel Tallinnast üle tuua Flora Kadrina tarbekeemiavabriku ruumidesse ning 1997. aasta kevadel ka küünalde ning ehituskeemivahendite tootmine. AS Flora Kadrina omandas 1998. aastal rekonstrueerimise käigus ka seebivabriku. Ettevõtte uueks juhatajaks ja tegevdirektoriks sai Rein Jakimov.⁶⁸

28. juunil 1999. aastal ilmunud Äripäevas kirjutati, et aasta algusest toodeti pesupulbrit põhiliselt Kadrinas, kuid pesuvahendite tootmise Kadrinasse kolimine läks ettevõttele maksma miljon krooni (kolimiskulud ja inimeste koondamiskulud) ja esialgu ei õnnestunudki Kadrinas vedelate pesuvahendite tootmist endises mahus käivitada. Ka puhastusvahendite müük ei läinud 1999. aastal kuigi hästi, sest inimeste ostujõud oli madal, aga loodeti aastalõpu

⁶⁵ Pajo, H. 1983. Juttu Heili Streimanniga. Eesti NSV riikliku preemia laureaat. Punane Täht, 1.05

⁶⁶ Meie Flora 110. 1999. Tallinn, lk 18

⁶⁷ Traks, Kristina. 1996. Kadrina vabrik Flora Kommertsi tütarfirmaks. – *Äripäev*, 21.11

<http://leht.ariptev.ee/default.aspx?PublicationId=464dc490-fb94-4024-9b75-258ddc8543a9&from=1996-11-25&to=1996-12-02&articleid=120119&paperid=06CFBABB-D571-49DB-B29D-EADEF6A6A750&selectedDate=1996-11-21> (24.03.2012)

⁶⁸ Meie Flora 110. 1999. Tallinn, lk 17–23

küünaldemüügist saadava kasumi peale, et siis ots otsaga kokku tulla. Ettevõtte finantsjuhi sõnul pankrotiohtu sellel hetkel ei olnud.⁶⁹

AS Flora kodulehelt võime 2006. aasta seisuga lugeda veel viimastest struktuurilistest muudatustest, kus ühinemiste tulemusena tegutses AS Flora. Siin mainitakse veel viimast korda tarbekeemiatoodete ja küünalde jae- ning hulgimüüki, millega tegeles AS Flora teine tütarfirma AS Flora Kadrina, kuid nüüd juba asukohaga Tallinnas Laki 5.⁷⁰ AS Flora Kadrina tegutses ainult veel nime poolest ning oli katuseorganisatsiooniks kogu Flora kaubandusele suurte reorganiseerimiste ajal.

---

⁶⁹ Niitra, Sirje. 1999. Flora loodab kahjumist pääseda. – *Äripäev*, 28.06.
http://www.ap3.ee/?PublicationId=31503ED6-39D4-4163-9D98-74AA1E3959CE&code=1485/uud_uudid_148506 (25.02.2012)

⁷⁰ Flora 120. 2009. Flora Kinnisvara, 6. juuli <http://www.flora.ee/kinnisvara/?op=body&id=11&art=31> (24.03.2012)

II FLORA ENDISED JA PRAEGUSED TÖÖTAJAD

Intervjuude läbiviimiseks võimalike isikute väljaselgitamiseks pöördus uurimistöö autor endise tootmiskoondise Flora Kadrina tsehhi juhataja Heili Streimanni poole, kes oli nõus omapoolseid soovitusi jagama. Tänu Heili Streimanni ettevõtlikkusele osutus võimalikuks kohtumine kolme tänase Flora tegevjuhiga: E. Kruusma, E. Kautsi ja R. Kulliga.

Endiste töötajate intervjuerimist kavandades püüdis autor valida intervjueeritavaid võimalikult nii, et saaks läbilõike selleaegsest ettevõttest läbi ajaperioodide.

1. Heili Streimann

Intervjuu on tehtud 10. detsembril 2011.

Ametikäik:

1962–1963 Artell Mineraal laborant/insener; tsehhi vahetusmeister

1963–1980 Tootmiskoondis Flora Kadrina tsehh nr 5 juhataja asetäitja

1980–1998 Tootmiskoondis Flora Kadrina tsehh nr 5 juhataja

Esimene tööaasta

Foto 7.
Heili Streimann 1979

Heili Streimann (**Foto**) õppis Tallinna Polütehnilises Instituudis (tänapäevane TTÜ) anorgaaniliste ainete keemilist tehnoloogiat ning pärast kõrgkooli lõpetamist lähetati ta suunamiskomisjoni otsusega 1. augustist 1962 kolmeks aastaks tööle Kadrina lähedal asuvasse keemiatööstusartelli Mineraal. Tegelikult ei tahtnud Heili komisjoni poolt määratud töökohta vastugi võtta, sest see tähendas Tallinnast äratulekut. Ei aidanud ka valatud pisarad, sest artelli direktor D. Jatško teda ära ei lubanud, kuna ettevõttesse oli keemiaharidusega töötajat väga vaja. Siiski – Heili ema haiguse tõttu sai ta loa tulla tööle kaks nädalat hiljem. Tööraamatusse kirjutati tööleasumise päevaks siiski 1. august 1962, nagu kord ette nägi.

Alguses töötas Heili artellis laborandina, kuigi tööle vormistati ta hoopis insenerina. Esmalt pidi ta endale selgeks tegema töö spetsiifika, sest orgaanilist keemiat ta ülikoolis otseselt ei õppinud. Novembrist alates alustas ta tööd tsehhi vahetusmeistrina. Väljaõpe toimus igapäevategevuse käigus, kusjuures koolitajaks oli samas ettevõttes töötav meister Olli Vilberg. Vahetusmeistri tööülesannete hulka kuulus tootmise organiseerimine, brigadide

vahetuse organiseerimine, töötasu arvutamine (tükitöö arvestus). Töötasude väljaarvutamiseks pidi Heili selgeks õppima ka töö Felixiga⁷¹, sest ülikoolis arvatati lükatiga.

Heilil on säilinud kirjalik ülestähendus oma esimesest tööpäevast 13. augustil 1962. aastal. Ta on muuhulgas üles kirjutanud, milliseid tooteid artellis Mineraal sellel ajahetkel toodeti. Ettevõtte tootis värnitsat⁷², pesupulbrit, kingakreemi, kummiliimi, nitroliimi ning lõngavärve ainult pakendati, kuid ei toodetud. Aastal 1962 oli Kadrina tsehhis algust tehtud ka uue pesupesemisvahendi Uudis tootmisega, mis oli sellel ajal täiesti uue koostisega toode Nõukogude Liidus. Selle valmistamisel hakati kasutama sulfanooli⁷³. Toodete hulka kuulus ka vedel riidepuhastusvahend (plekieemaldaja), samuti villiti õmblusmasinaõli, tabletti pesusinet ja kuivpõletusainet ning toodeti kunstnahka riidest alusele.

Kohalikku Tööstuse Ministeeriumit juhtis 1960. aastatel minister Käo. Heili arvates võib Käo teeneks lugeda tootmiskoondise Flora üleliidulisse alluvusse mineku vältimist. Kui hiljem loodi ka üleliiduline koondis Zojusbõthim, kuhu kuulusid kõikide liiduvabariikide tarbekeemia tööstused, siis ainult Flora jäi kohaliku ministeeriumi alluvusse. Kuidagi õnnestus ministeeriumil kaitsta Eesti tehaseid üleliidulisse alluvusse sattumise eest. Heili peab märkimisväärseks ka seda, et tootmiskoondis Flora juhtivatel kohtadel olid eestlased ja nad olid kõik kõrgema haridusega.

Floraga ühinemine

2. jaanuaril 1963 läks Mineraali tootmiskoondis Flora alla. Järgnevalt kirjeldab Heili ettevõtte ülevõtmisega seotud sündmusi. Direktor J. Lüüs sõitis Tallinnast koos Flora mõnede juhtidega Kadrinasse artelli ülevõtmist korraldama. Peeti koosolek, mis kestis lõunast hilise õhtutunnini, sest ametnike vahel ei suudetud rahulikult ametikohti ära jagada. Võitlus tekkis Kadrina tsehhijuhataja ametikoha pärast. Heili arvates oli siin ilmselt üheks põhjuseks senise juhataja Dmitri Jatško rahvus – ta oli ukrainlane. Teine põhjus oli palk, sest ühinemisega seoses tõusid palgad poole võrra. Heili hinnangul oli Jatško rahuliku meelega ja elutark juht. Flora juhtkond otsustas lõpuks Jatško tsehhijuhatajaks jätta, sest määravaks osutus ka partei sõna. Heilist sai 1. aprillil 1963 tsehhijuhataja asetäitja. Tsehhijuhataja asetäitja oli ka ühtlasi ettevõtte tehnoloogiks, kes pidi tegelema hakkama nii tootmise tehnoloogiaga kui ka uute toodete rakendamise, mida Flora laborites välja töötati. Selliste tööde hulka kuulus kindlasti

---

⁷¹ Viide tehnikaleksikonist – Felix (aritmomeeter), Eestis kasutusel 1970. aastateni – mehhaaniline arvuti

⁷² **Värnits** on keedetud linaõlist, pähkliõlist või muust taimeõlist, mida kasutatakse sideainena õlivärvide valmistamisel. Mõeldud värvide lahustamiseks. Kui värnitsale segada värvipulber, saab valmis värvi.

⁷³ **Sulfanool** – sünteetiline pesemisvahend, mis on odavam kui seep, on 8–20 süsiniku aatomist koosnev süsivesinikuradikaal, seebitööstuse tooraine

ka 1969. aastal alustatud Saksamaa Liitvabariigist toodud suuremahulise alumiiniumtuubide tootmise rajamine Kadrinasse. Tuubitooted, nagu nitro- ja kummiliim, on tuntud isegi tänapäeval.

„Kuldajastu“

Pärast tootmiskoondise Flora direktori Lüüsi pensionile jäämist (1976) hakkas ettevõtet juhtima Elmar Kruusma, kellest sai peadirektor 1. juunil 1981. aastal. Samal ajal (3.11.1980) sai Heilist tsehhijuhataja (foto 6).

Heili sõnade kohaselt algas

Elmar Kruusma tulekuga Floras suur areng. Alustati bioaktiivse

Foto 8. Kadrina tsehh nr 5 juhtkond 1980. aastal

Vasakult: I reas 3. D. Jatško, 4. taanlane Fogh
II reas 2. H. Streimann

pesupulbri Bio-Est tootmisse juurutamist, mis tõi Florale hiljem ka ENSV riikliku preemia. Bio-Est oli Nõukogude Liidus esimene fermendi baasil toodetud pesupulber, mida hakati tootma Kadrina tsehhis.

Selleks, et Bio-Esti tootmist alustada, tuli kõigepealt ehitada vajalikud tootmishooned. Heili meenutab, et ta pidi peadirektor Kruusmale peaaegu iga päev telefoni teel Bio-Esti tootmishoonete ehitustegevusest täpse ülevaate andma. Moskvast saadud rahade eest osteti Taani firmast Anhydro 1979. aastal uued tootmisliinid, mida hakati üles seadma. Selleks saadeti kolmeks-neljaks kuuks appi spetsialist Taanist (Fogh). Kuna nõukogudeaegsed seadused ei lubanud välismaalt tulnud inimesel väljaspool Tallinna ööbida, sõidutati teda Inturisti taksoga iga päev Tallinnast Kadrinasse tööle ja õhtul tagasi. Suheldi tõlgi vahendusel. Taani spetsialist Fogh elas kogu selle aja Viru hotellis. Heili käis ka ise Taanis 2–3nädalasel koolitusel seoses Bio-Esti liini paigaldamise ja tootmisse juurutamisega. 1980. aastal alustati Kadrina tsehhis Bio-Esti tootmisega.

Heili märgib, et tööjõuvoolavust ettevõttes ei olnud, sest töötajatel olid suhteliselt head palgad ning lisaks eririietus, mille hooldamiseks oli ette nähtud tasuta pesemisvahendid. Tsehhil oli ka oma tasuta töölissöökla, mis valmis 1980. aastatel. Väljastpoolt Kadrinat (Tapalt või Rakverest) oli töölesõit tasuta. Kadrina tsehhis tegutses ka naiste lauluansambel, samuti tuletõrjesalk, mis oli üks rajooni parimatest.

Heili meenutab, et tööliste ohutustehnika-, töökaitse- ning looduskaitsealane töö oli hädavajalik, et keegi midagi ära ei unustaks. Selle toimumise korda jälgiti rangelt ning koolitused pidid toimuma üks kord kvartalis. Tsehhis oli olemas ka tuletõrjearustus ja väljatreenitud salk. Tõsiste tagajärgedega tuleõnnetusi Heili sõnul õnneks ei olnud, kuid üht õnnelikult lõppenud õnnetust kirjeldab ta järgmiselt. Kummiliimi toodeti suurtes reaktorites. Kautšuk, millest liimi toodeti, pandi bensiini sisse lahustuma. Töölised aga võtsid salaja bensiini riiete keemilise puhastamise jaoks (plekkide likvideerimise eesmärgil). Üks naistöoline lasigi pesukaussi bensiini voolata, asetades sinna oma kitli. Kui ta seda käte vahel hõõruma hakkas, tekkis staatiline elekter ning bensiin plahvatas põlema. See naine tegutses aga kõigele vaatamata väga otsustavalt. Ise põledes, haaras ta kausi ja tormas õue. Kõigepealt viskas ta kausi kummuli ning seejärel ennast maas rullides suutis ta selliselt tegutsedes oma põlevad riided seljas kustutada. Õnneks ei jäänud talle ka põletushaavu.

Tähelepanu alla võeti ka tsehhi territooriumilt läbi voolava Loobu jõe reostamisega seotud probleemistik. Ettevõtte algusaegadel tekkis jõe reostus peamiselt seetõttu, et pesupulbri valmistamise ajal lendus osa pulbri läbi ventilatsiooni välja ning langes siis maha. Vihmaveed uhtusid langenud pulbri lähedal asuvasse Loobu jõkke. Hiljem lisandusid jõevee reostajatena ka töötajate pesu- ja tualettruumidest tulevad kanalisatsiooniveed, ehkki need läksid esmalt settepaaki ja alles seejärel jõkke. Heili rääkis ka juhtumist, kui üks aparaaditööline pidi pumpama tonnise reaktorist floraponi⁷⁴ villimiseks, kuid keeras kogemata lahti selle kraani, mida kasutati reaktori pesemisel pesuvee väljalaskmiseks. Peaaegu terve tonnijagu pesemisvahendit voolas Loobu jõkke. Vahukuhki oli ulatunud Peterburi maantee välja ning Loobu jõe äärsed pahased elanikud helistasid.

Veel üks jõe potentsiaalne reostaja oli masuut, muidugi ainult sel juhul, kui see sattus jõe vette. Heili sõnul oli reaalne oht selleks kogu aeg olemas, kuna kehtis nõue, et 70% kogu talvel vajaminevast masuudist pidi olema ette varutud. Heili toob näitena ühe juhtunud loo, kus katlakütja inimliku eksimuse tõttu (tähelepanematus) reostuski jõevesi masuudiga. Loomulikult määrati selle eest ettevõttele trahv, aga tootmist siiski kinni ei pandud.

Heili rääkis, et tema mäletamist mööda anti 1970. aastate alguses välja ENSV Ministrite Nõukogu määrus, mis kehtestas selle, kuhu ehitada reovete puhastamiseks puhastusseadmed, mida pidid läbima kõik tsehhis tekkinud reoveed. Ehitati puhastusseade BIO-25, mida läbisid kõik tsehhis tekkinud reoveed. Heili lisas veel, et Bio-Esti tootmiseks kasutatav vesi kuulus korduvkasutamisele. Ta rõhutas veel, et tegelikult juhtus Kadrinas kogu keemiatootmise

---

⁷⁴ **Florapon** - pasta taoline pesemisvahend

ajaloo jooksul, ja seda oli umbes 60 aastat, siiski ainult kolm arvestatavat jõereostust.

Suurte muutuste aeg

Heili meenutas ka neid päevi, kui 1991. aastal leidis Moskvast aset augustiputš⁷⁵. Tegelikult pidi Heili 19. augustil minema Tallinnasse Florasse tsehhijuhatajate nõupidamisele, kuid eelmainitud sündmuste tõttu ta loobus sellest plaanist. Põhjuseks oli Kadrina tsehi paljurahvuseline koosseis ning töötajate meeleolud. Nimelt oli Kadrina tsehi 157 töötajast umbes 80 venekeelsed, sealhulgas oli esindatud kümme erinevat rahvust. Sellel päeval ei teadnud keegi täpselt, mis edasi saab. Mingeid konflikte rahvuste vahel ei tekkinud, kuid nad eraldusid teineteisest eri ruumidesse. Heili mäletab, et nendel päevadel, kui töö seisis, käis tema ühtede juurest teiste juurde. Pärast Eesti Vabariigi väljakuulutamist tulid kõik tööle nagu alati, kuid venekeelsete töötajate hulgas ilmnis teatav ebakindlus tuleviku suhtes – kas peab nüüd Venemaale tagasi minema.

Vabariigi väljakuulutamise kadus järk-järgult üleliiduline turg, kuhu Flora tooteid peamiselt turustati. Heili toob võrdluseks näiteks Bio-Eesti 1985. aasta toodangu – 6900 tonni –, mis langes 1997. aastaks 745 tonnini. Sellest tulenevalt algasid varsti ka koondamised. Esimestena koondati pensionärid ja siis need, kes sõitsid Kadrinasse tööle alevikust väljastpoolt. Kuidagi püüti siiski tootmist koondada ja uusi turge leida. Näiteks koondati aastal 1997 küünalde tootmine Kadrinasse.

Heili lõpetas töö Floras 1998. aastal, kui läks pensionile.

2. Olli Vilberg

Intervjuu on tehtud 27. detsembril 2011.

1949. aastal, artelli algusaastal, tehti ainult seebikivi. Olli Vilberg tuli artelli tööle 1954. aastal, olles artelli 34. liige. Tööle tulles oli Olli villija-pakkija, pärast seda aga 20 aastat meister ning ka ametiühingu esinaine. Isetegevus ja sport olid ettevõttes sellel ajal väga heal järjel, iseäranis palju oli isetegevust. Olli oli aastaid ka sanitaarsalga komandör. Samuti organiseeris ta mitmeid asutuse pidusid.

Olli rääkis, et töötingimused olid kummiliimi tootmishoones väga eluohtlikud, sest tihtilugu toimusid plahvatused ning liimi tootmine oli seetõttu ka väga põlemisohtlik. Tehti koostööd Ortoga, kes tegi sarnaseid tooteid. Neilt võeti eeskujuna. Orto andis neile oma patente,

---

⁷⁵ **Putšipäev** – 19.–20. augustil 1991. aastal toimunud riigipöördekatse Moskvast, mille korraldasid NLKP, armee ja julgeolekuorganite ladvik ning sõjatööstuskompleksi juhid. (Allikas: Pajur, A., Tannberg, T. 2006. *Eesti ajalugu II. Õpik gümnasiumile*. Tallinn: Avita, lk 155)

mida nad enam ise ei tahtnud toota. Tsehhis oli kokku kolm meistrit. Olli meenutab, et plaani tuli alati täita ja ületada ning selleks pidi vahel ka öösel tööd tegema. Palju tehti küll kriitikat, aga sellest siiski midagi ei muutunud.

3. Tiiu Uusküla

Intervjuu on tehtud 27. detsembril 2011.

Tiiu töötas Flora Kadrina tsehhis alates 1. septembrist 1967 kuni 1999. aasta lõpuni varustajana, suurema osa ajast aga siiski turustajana. Põhitöö käis vene keeles. Vastavad organid jagasid täpselt ära, kui palju toodangut mingi Nõukogude Liidu linn saab. Eestisse jäi valminud toodangust 10% või vähemgi. Toodang läks välja isegi kuni Vladivostokini. Üldiselt veeti toodangut laiali suurte veoautodega, sest üks vagunitäis oli liiga suur kogus. Mõnikord saadeti Kadrina tsehhis valmistatud tooteid ka Rumeeniasse ja Bulgaariasse.

Tiiu rääkis, et väga tähtis toode oli abrasiivne puhastuspasta. Selle põhikomponent oli jahvatatud pimsskivi, mida toodi Bakuu külje alt. Seepi ja vett lisades tehti sellest puhastuspasta, mis omakorda saadeti jälle üle Nõukogude Liidu laiali, kaasa arvatud Bakuusse.

Inimeste tervisekaitse oli vähetõhus. Tiiu meenutab, et kui mehed segasid kokku pesupulbrit nimega Pirita, olid nad ise valged nagu möldrid. Selle lenduva pesupulbritolmu tõttu ei saadud üle tee asuvas majapidamises kunagi õunapuid kasvama, kuid töötajatel olid lenduva keemilise tolmu eest kaitseks ainult mitmekordselt kokku keeratud marlimaskid. Kompensatsiooniks saadi pool liitrit piima, puhkus oli küll pikem ning samuti saadi varem ka pensionile.

Eesti taasiseseisvumisaja alguses olid ettevõttes sisemised finantsraskused, kuid nendest üritati siiski üle olla. Näiteks tehti hulgi laod Jõhvi ja Rāpinasse, prooviti isegi Rakveres poodi pidada, kuid suuri kasumeid ei tulnud ning tegevus lõpetati. Lõpuks käidi lausa ise oma kaupa poodidesse pakkumas.

1980. aastatel ei jätkunud enam kohalikku tööjõudu pesupulber Bio-Esti tootmishoonete ehitamiseks, mistarvis toodi tööliste brigaade Peipsi äärest. Tootmistööliste puuduse tõttu toodi neid bussiga ka Tapalt. Kaheksakümnendate keskel oli hetk, mil 80 töolist tuli Kadrinast ja 80 Tapalt. Tipphetkel oli kokku umbes 240 töötajat. Tiiu arvates oli tollel ajal tunne, et selline elu on lõputu.

Tiiu meenutab, et sageli toimunud poliitõppused olid üheks nõukogude aja märksõnaks. Tiiu arvates olid ka sanitaarsalgad igavene nuhtlus, sest see oli tüütu kohustus, millega sai nii-öelda vett ja vilet ning milles osalemine oli rangelt kohustuslik. Üldiselt oli Tiiu mäletamist

mööda tööväliline tegevus aktiivne: tehti vastlasõite, peeti pidusid, tsehhil oli oma ansambel, sõideti ekskursioonile ja seda isegi furgoonautoga.

Arvutamiseks kasutati Feliksit, mis aga tegi palju kära, kuid taskuarvutit osta ei tohtinud, sest see tuli fikseerida kui poliitilise kirjanduse ostmine.

4. Malle Teinberg

Intervjuu on tehtud 27. jaanuaril 2012.

Florasse tuli Malle tööle tänu Heili Streimannile. Tegelikult oli ta õppinud piimandustehnoloogiks. Esialgu töötas ta meistrina ning hiljem oli pesupulbrijaoskonna juhataja.

Foto 9. Bio-Esti tootmishooned 1970ndate II poolel

Foto 10. Bio-Esti tootmishooned 2012. aastal

Tööle tulles oli pesupulbritsehhis väga palju tolmu. Töötingimused olid üldiselt väga viletsad, näiteks ei olnud kõikide toodete toormaterjalidele ladusid, talvel veeti materjalid ööseks tootmisruumidesse, et need saaks üles sulada ning et neist saaks toota. Malle mäletab, et kõige esimest pesupulbrit Pirita tehti otse põrandal. Aja möödudes muutusid töötingimused siiski paremaks.

Tööd oli väga palju ja see oli raske, kuid ka omamoodi huvitav. Töö toimus kahes vahetuses: hommikul kella kuuest kaheni ja päeval kahest kümneni. Ühes vahetuses töötas umbes 30 inimest. Uue tootmisaparaadi tulekuga käsitöö päris ära ei kadunud. Automaat küll doseeris pesupulbri pakki, aga paki kleepisid kinni inimesed ja tõstsid need alusele. Käsitsitööd oli üldse metsikult, sest kõik automaatseadmed olid siiski poolautomaadid. Tööd sai palju teha, aga sai vahel ka kergemat elu nautida, pidusid pidada, meenutab Malle.

Malle arvates tegi töö raskeks ka sellel ajal valitsenud plaanimajandus. Vahel juhtus, et toormaterjal ei jõudnud õigel ajal kohale ja kui lõpuks kohale jõudis, tuli ka öösel tööd teha, sest laos pidi alati vajalik kogus toodangut olemas olema.

Kaitsevahendiks oli ainult väikene mask. Kompensatsiooniks said Bio-Esti tootmisega tegelevad inimesed viis aastat varem pensionile, kuna Bio-Est sisaldas fermenti – valku lahustavat mürgist ainet. Enne Bio-Esti toodetud pesupulbritega sellist soodustust ei olnud. Palk oli umbes 10–15 protsenti kõrgem kui mujal, sest töö oli tervistkahjustav. Palga üle ei saanud nuriseda, anti ka preemiaid.

5. Ülo Mark

Intervjuu on tehtud 21. jaanuaril 2012.

20. novembril 1963. aastal asus Ülo Mark Florasse tööle. Õppinud oli ta raamatupidajaks. Algul oli tema töönimetus laotöoline, hiljem laohoidja. Alates 1966. aastast oli ta tööl dispetšerina, kelle ülesandeks oli korraldada autotransporti, laadimistöid ning materjalidega varustamist. 1969. aastast töötas Ülo Floras ökonomistina, õppides samal ajal ka Tartus Ülikoolis majandust ning seetõttu sai ökonomisti ametikohale.

Ökonomisti töö oli teistsugune – ühtpidi paberimajanduslik töö, teisalt ja suuremas osas tootmise juhtimine. Põhiline raamatupidamine oli siiski Tallinnas, kohapeal oli raamatupidamine arvestuslikul tasandil. Tootmise juhtimine seisnes tööliste töölevõtmises ning üldiselt tootmistöö organiseerimises. 1973. aastast asus ta tsehhijuhataja ametikohale.

Nõukogude aja eripära seisneski Ülo arvates selles, et ettevõttes ei toodetud kasumi saamise eesmärgil, nagu see tänapäeval toimub. Kuigi otsene omakasu puudus, ei tahtnud keegi töötada kahjumiga ning sooviti, et ettevõttel oleks hea maine. Tihti tekkis probleem, et vagunid toorainega ei jõudnud õigel ajal kohale ja tootmine viibis, kuigi plaan vajas täitmist. Sellistel puhkudel võis juhtuda, et plaan täideti paberi peal. Seda siiski ainult mõne toote osas ning maksimaalselt nädala ulatuses, mitte rohkem, sest hiljem tuli see toodang ikkagi valmis teha. Küllaliski tavapärane oli tollel ajal ka varastamine. Peeti loomulikuks, et igaüks viib natuke pesupulbrit omale koju, kuid leidis ka selliseid inimesi, kes seda siiski müümise eesmärgil võtsid.

Palgad olid ettevõttes üle 100 rubla, mis olid üldiselt kõrgemad kui mujal. Ülo palk oli umbes 140 rubla, koos preemiaga tegi see ligikaudu 180 rubla. Tööliste palgad jäid 100 rubla ringi. Ettevõtte täitis pidevalt plaani ja seetõttu saadi ka preemiat. Flora juhtkonna poolt oli välja töötatud preemiasüsteem. Raha preemiateks tuli palgafondist. Preemiat saadi ainult siis, kui plaan oli täidetud, muidu saadi ainult põhipalk. Olemas olid kuu- ja kvartalipreemiad.

Ülo kirjeldas ka kaht juhtumit, millest õhkus paras annus ajastu hõngu. Ühel külmal talvel juhtus, et värnitsa üks tooraine päevalilleõli ei tulnud tsisternist mööda torustikku tootmisruumidesse. Avastati, et tsistern oli tühi. Põhjus seisnes selles, et lume lükkamisega oli torustik katki tehtud. Tsisternist välja voolanud päevalilleõli valgus Loobu jõkke. Esitati kaebus, et maha on lastud voolata 700 000 tonni päevalilleõli. Kuna tsistern niipalju õli ei mahutanudki, jättis uurija asja sinnapaika.

Teisel korral, jällegi ühel talvel, oli keegi tsisterni kraani lahti jätnud ning õli voolas maha. Sellel korral oli kogus siiski suhteliselt väike, kuigi valgus mööda lund laiali peaaegu poolele tsehhi territooriumile. Seda üritati küll koos lumega ära koristada ning arvestatav osa saadigi kätte, kuid tervet kogust siiski mitte. Kui sellest teada saadi, teatajaks oli ilmselt tsehhijuhataja Jatško, tulid kohale nii vastavad ametnikud kui ka miilits. Tsehhijuhataja oli aga veendunult väitnud, et tegu peab olema diversiooni aktiga. Lõpuks vaibus asi maha, sest otsest süüdlast ei leitud.

Juulis 1976 lahkus Ülo töölt omal soovil.

6. Elmar Kruusma

Intervjuu on tehtud 11. jaanuaril 2011.

Elmar Kruusma asus tootmiskoondise Flora direktorina ametisse 1976. aasta 15. novembril, olles eelnevalt kogu juhtimise peadirektorilt Johan Lüüsilt üle võtnud. Firma oli suur, kuid samas üks esimesi tootmiskoondisi, mis vabariigis moodustati. Flora alla koondati kogu tarbekeemia tööstusharu vabariigis, mis haldas regiooniti ka Kadrinat ja Tartut.

Nõukogude Liidu keemiatööstuse ministriumist sai alguse Zojusbõthim, millel olid harud kõikides liiduvabariikides, välja arvatud Eestis, mis allus kohaliku tööstuse ministriumile. Flora otsene ülemus oli kohaliku tööstuse minister (sellel ajal Vladimir Käo). Kohaliku tööstuse alla kuulusid lisaks Florale veel Vasar, Norma, kõik turbaettevõtted, Salvo, Polümeer, Tartu Plastmass. Otsest liidulist juhtimist ei toimunud. Eesti ise juhtis oma tarbekeemiat tootvaid ettevõtteid, kuid siiski kehtisid liidulised direktiivid ja kõikvõimalikud nõuded.

Tooraineressursid allusid Moskvale, läbi varustuse süsteemi oldi seotud kogu liiduga, samuti oldi seotud turustuse kaudu, sest kohalik turg oli väga väike, kuid toodangumaht oli suur. Toodangust jäi vaid väike osa Eestisse, ülejäänud läks kõik üle liidu laiali.

Flora peadirektorina kuulus Kruusma ka Zojusbõthimi tarbekeemiaharu direktorite nõukokku. Ta osales kõikidel üleliidulistel üritustel ning oli kursis terve Nõukogude Liidu tarbekeemiatööstusega.

1980. aastatel tehnika uuenedes oli Eesti tootmine liidu süsteemis eesrinnas, sest väiksuse tõttu oldi võimelised uusi tehnoloogiaid ja retseptuure kiiresti rakendama, selle üks näide on Bio-Esti tootmine Kadrinas. Laboratooriumid olid väga head. Uuringuid teostati koos üleliiduliste keskuurimisinstituutidega. Granuleeritud bioaktiivse pesupulbri Bio-Est tootmise eest saadi kõrgeid auhindu ning Nõukogude Eesti preemia.

Välismaale tehti saadetisi alates 1980. aastate teisest poolest. Pesupulbrit müüdi näiteks Tšehhoslovakkiasse ning Ago liimi Kuubasse. Flora liimid oli üldse kuulsad ning Eesti tuššide-tintide järele oli suur nõudlus. Liimide tootmisharu oli väga plahvatus- ja tuleohtlik, töötati sõna otseses mõttes nagu püssirohu tünni otsas, vähemalt kord aastas oli tõsiseid pahandusi.

Elmar Kruusma töötab tänase seisuga AS Flora Vara tegevdirektorina.

7. Enn Kauts

Intervjuu on tehtud 11. jaanuaril 2011.

Enn Kauts tuli tootmiskoondis Florasse tööle 3. augustil 1981. Ta töötas direktori asetäitjana turustuse ja kaubanduse alal. Hiljem oli Kauts seotud AS Flora Kadrinaga, mis oli katuseorganisatsiooniks kogu Flora kaubandusele suurte reorganiseerimiste ajal.

Turustus ja müük käis läbi Eesti hulgibaaside, kuigi mahud olid üleliiduliselt paika pandud. Näiteks müüs Eesti pesupulbrit kuni Vladivostokini välja ja sai vastu osta külmkappe, tolmuimejaid. Üleliiduliselt oli paika pandud, kui palju toorainet Eestisse tuli, kui palju valmistoodangut siit välja läks ja palju vastu saadi.

Pesupulbri valmistamiseks vajalikud koostisained saabusid jõupaberist kottides, mis teinekord võisid ka katki olla. Aine lendus juba Tapa raudteejaamas ja läks maha Kadrina tsehi hoovile ning kandus vihmaveega jõkke, põhjustades kalade surma. Keskkonna reostamise eest trahve aga ei saadud.

Pärast erastamist tuli toorainet hakata ostma Läänest. Tooraine hind oli kallis, see tõi kaasa ka toodete kallinemise ja konkurentsist väljalangemise. Toota enam ei saanud, sest toorainet vajati väike kogus, aga väike kogus tähendas väga kallist hinda. Tehti otsus kõik tooted sisse osta. Hakati otsima allhanke võimalusi. Oma tootmine müüdi ja hajutati ära. Jäi ainult turustamise vajadus. Toodang on ikka samaks jäänud: pesupulber, ka vedelal kujul, Bio-Esti vedelad loputusained, lasteseep, sappi sisaldav plekieemaldusseep, majapidamisseepe, vedelad pesemisvahendid, küünlad suures valikus. Flora ise neid tooteid enam ei tooda, vaid tegeleb ainult kaubandusvõrgu ja turustusega.

Enn Kauts töötab tänase seisuga AS Flora tütarfirmas Flora Kaubandus OÜ juhatajana.

8. Rita Kull

Intervjuu on tehtu 11. jaanuaril 2011.

Rita Kull läks Florasse tööle 6. veebruaril 1973. aastal, kui ta sinna Tallinna Polütehnilise Instituudi majandusteaduskonna lõpetajana suunati.

Rita meenutab erastamise algust 1992. aastal. Flora erastati 1993. aastal II erastamisvoorus. Erastamiseks asutati AS Flora Liit, mis läks erastamisele välja tervikvarana ja erastatigi lõpuks 100% Flora aktsiaid. Konkurss oli tihe ning tahtjaid oli kümme. Struktuurselt tehti tsehhidest vabrikud. Ettevõttealusel maa-alal kui erastamisobjektile ei olnud algul hinda ja maa ei olnud varade nimekirjas. Erastamine kuulutati avalikult välja ja äriplaani koostamise ning hinna pakkumise jaoks anti tähtaeg. Sõelale jäänud pakkujad kutsuti läbirääkimistele. Flora Liit oli ainuke, kes tegi pakkumise tervikvarale. Flora Liit oli katuseorganisatsioon, see oli nii-öelda vahelüli. Flora Liit omastas vara umbes 46,5 miljoni krooni eest. Sõlmiti kümneaastane laenuleping. 1993. aasta lõpuks oli erastamine täielikult lõpuni viidud.

Tootmine toimus ikka samamoodi, kuid turustamisega tekkisid probleemid alles 1995.–1996. aastal, kuna Vene turg hakkas ära kaduma. Kuni 2000. aastani täitsid nad riigi ees kohustusi, seega ei tohtinud sel ajal midagi muuta. Oldi kohustatud teatud arvu inimesi tööl hoidma ja investeringuid tegema.

KOKKUVÕTE

Selle töö eesmärgiks oli anda ülevaade Kadrinas aastatel 1948–2006 tegutsenud tarbekeemia tootmiskoondise Flora Kadrina tsehhi ajaloost, püüdes paralleelselt jälgida nii ühiskonnaelus kui ka ettevõttes toimunud muutusi, nende omavahelisi seoseid ja mõju kogukonna heolule. Teema paremaks mõistmiseks pidas autor vajalikuks anda lühiülevaade ka kogu tarbekeemia arengust Eestis, sealhulgas tootmiskoondise Flora ajaloolisest kujunemisest.

Tarbekeemia tootmise ajaloo alguseks võib lugeda 5. juulit 1889. aastal, mil Eestimaa kubermanguvalitsus andis tootmise alustamiseks loa Revali Keemiavabrikule Woldemar Mayeri Lesk ja Poeg, kellest sai tootmiskoondise Flora vanim eelkäija. Ehkki hilisemate kümnendite jooksul üks ettevõtte tuli ja teine kadus, oli kogu seda arengut läbimas siiski üks ühine märksõna ja see on *tootmine Eestis*. Praeguseks on tarbekeemia ajaloost peaaegu ainsa meenutusena jäänud veel nimi Flora, mis ei pruugi enam seostudagi tarbekeemiat tootva ettevõttega.

Oluline on märkida seda, et juba keemiatöendusliku artelli ajal oli see keemiaprofiiliga asutus tähtis tööandja Kadrinas. 1958. aastal töötas seal 133 inimest, rääkimata hilisemast ajast, mil Flora oli Kadrina EPT järel teiseks tööandjaks Kadrinas.

Tähelepanuväärne on, et Eesti valiti kohaks, kus Nõukogude Liidus esmakordselt hakati tootma bioaktiivset granuleeritud pesupulbrit Bio-Est. Võib oletada, et Eestit peeti Nõukogude Liidu keemiatööstuses eesrindlikuks vabariigiks, mistõttu valitigi just Eesti NSV. Ilmselt pidi eestlaste töökultuur olema Nõukogude Liidus tollal valitsevast töökultuurist tunduvalt paremal tasemel, et julgeti olla kindlad asja õnnestumises. Suheldi ju Taani firmaga ning ilmselt oli vaja tegijaid, kes alt ei vea, häbi ei tee ning tundub, et Nõukogude Liidus oli eestlastel just selline imago. Bio-Esti tootmise käivitamine Kadrinas tagas ettevõttele suure edu ning andis tööd ka kohalikule kogukonnale. Töökätest oli isegi puudus ja töötajaid tuli kaugemalt otsida. Bio-Esti eest saadi isegi mitmeid auhindu, sealhulgas ka Eesti NSV riiklik preemia. Kahtlemata oli see tunnustus töö eest, millest väga suur osa kuulus Kadrina tsehhi töötajatele.

Minu arvates on vajalik rõhutada seda, et tol ajal oli Nõukogude Liidu tööstuses väga iseloomulik käsitsitöö. Selleaegsest töökultuurist on seega ehtne näide tarbekeemia tööstus Kadrinas, kus toimus suuremahuline käsitöö, mida tegid enamasti naised. Isegi automaatmasinate muretsemisega ei kadunud käsitöö, sest tegemist oli ainult poolautomaatidega ning osa tootmisprotsessist tehti jätkuvalt käsitsi.

Kui tänapäeva ettevõtted pingutavad sellel eesmärgil, et rohkem kasumit saada, siis nõukogude ajal pingutati plaani pärast. Plaan oli kõige tähtsam. Tema pärast töötati öö läbi või nädalavahetustel, tehti isegi juurdekirjutusi. Paradoksaalne on siinjuures aga see, et plaani täitmist nõuti ülevalt poolt nii-öelda saksa täpsusega, kuid toorainega varustamine käis enamasti stiilis „mõisaköis-las-lohiseb“. Kui kõigele vaatamata selle plaani ka täis sai ja veel ületati (ei-tea-mis nippidega), peeti üsna loomulikuks, et päris mitukümmend protsenti kuupalgast preemiana juurde arvestati. Nende kahe äärmuse vahel balansseerimise ning kaotatud närvide eest võiks nõukogude korra ajal töötanud inimestele veel praegugi preemiat maksta. Siinkohal võib aga tõdeda asjaolu, et vaatamata ideoloogilise surve all olemisele ning sellele, et plaan tahtis iga hinna eest täitmist-ületamist, tehti tööd siiski hea meelega ja rõõmuga. Kindlasti ei olnud see sellepärast nii, et töö oli sellel ajal ainuke tegevus, millega tegeleti. Töötegemise kõrval oli tähtsal kohal seltskondlik elu, seda nii kohustuslikus korras sanitaarsalga näol kui ka isetegevuse või erinevate pidude näol. Näib, et elamisest tunti rõõmu.

Ettevõtte turustusedu tuli seotusest üleliidulise turuga. See mitte ainult ei võimaldanud toota suurtes kogustes, vaid tagas ka selle toodangu peaaegu muretu laialisaatmise ääretusse Nõukogude Liitu, sest isegi müügimaht oli ette määratud ning kuulus täitmisele iga hinna eest. Nõukogude Liidu lagunemine ja Eesti taasiseseisvumine tõid kaasa olulisi muutusi ettevõtte turustuses. Asjaosalised mäletavad, et Venemaa turg tõmbus Flora jaoks koomale 1995.–1996. aastal, mis tähendas tootmise vähendamist ka Kadrinas, ehkki ettevõtte oleks olnud valmis tooraine olemasolu korral tootmist sama võimsalt jätkama. Tundub, et Kadrina keemiatööstus, mis rajati nõukogude korra tingimustes ning aastate jooksul muudkui laienes, oligi oma korra sünnitis ja riigikorraga koos ka kadumisele määratud – nii julm kui see väljaöelduna ka ei tundu. Arvan, et ilma põhjatu Venemaa turuta ei olekski tootmine endisel kujul võimalik olnud. Kadrina oli süsteemis üks mutrike ning ta töötas hästi ainult plaanimajanduse tingimustes.

1994. aastal Flora 105. sünnipäeva tähistades nentisid asjaosalised ilmselt õigusega, et riik ei suhtunud ettevõtete erastamise perspektiivitundega ning tollane valitsus läks kõigepealt rahasaamise peale välja. Enesest mõista oleksid tahtnud ettevõtte erastajad kogu vara enda kätte saada võimalikult odava hinnaga. Ikka oli keegi, kes sobival hetkel juhtus olema selle „kraani“ juures, kust enda kasuks keerata andis. Oli väga keeruline aeg ja tagantjärele kohut mõista oleks ebaõiglane. Kui noorel Eesti riigil oleks sarnases situatsioonis varem juba olnud, oleks ilmselt teistmoodi tehtud.

KASUTATUD KIRJANDUS

Raamatud ja ajalehed:

- 1889. Sõnumid Tallinnast. – Postimees, 16.05.
- 1926. Linn Mayeri keemiawabrikult veel 6000 pd. Asfalti tellinud. – Vaba Maa, 28.07.
- Artell Mineraal – Tööstuskombinaat Mineraal 1948–1962. Käsikirjas kroonikaalbum. Koost. O. Vilberg.
- Eesti Vabariik 90. Sündmused ja arengud 2008. Koost. Küllo Arjakas. Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- Kannik, Valter, Uno Mõttus 1989. Flora – tootmiskoondise Flora ajalugu 1889–1989. Tallinn: Eesti Raamat.
- Meie Flora 110 1999. Tallinn.

- Pajo, H. 1983. Juttu Heili Streimanniga Eesti NSV riikliku preemia laureaat. Punane Täht, 1. mai.
- Pajur, Ago, Tõnu Tannberg 2006. Eesti ajalugu II. Õpik gümnaasiumile. Tallinn: Avita.
- Tootmiskoondis Flora ajaloost 1989. Eesti tööstus: informatsiooniseeria 3. Tallinn: Eesti NSV Kohaliku Tööstuse Ministerium.
- Võõrsõnastik 1999. Tea Kirjastus.

Allikmaterjal internetist:

- Flora 120 2009. Flora Kinnisvara, 6. juuli, <http://www.flora.ee/kinnisvara/?op=body&id=11&art=31> (24.03.2012).
- Flora Kinnisvara. Eduka Eesti Ettevõtte tunnistus. 19.09.2008, <http://www.flora.ee/kinnisvara/?op=body&id=11&art=26> (24.03.2012).
- Flora Kinnisvara, <http://www.flora.ee/kinnisvara/?op=body&id=10> (25.02.2012).
<http://www.flora.ee/kinnisvara/static/files/39.Flora%20AS%20reitingEST.pdf> (7.03.2012)
- Krediidiinfo AS. Edukas Eesti Ettevõtte, <http://www.krediidiinfo.ee/index.php?m=291> (7.03.2012),
- Krediidiinfo AS. Uudised, <http://www.krediidiinfo.ee/index.php?m=74&ny=2007> (7.03.2012).
- Krediidireiting 18.08.2008.
- Niitra, Sirje 1999. Flora loodab kahjumist pääseda. – Äripäev, 28.06. http://www.ap3.ee/?PublicationId=31503ED6-39D4-4163-9D98-74AA1E3959CE&code=1485/uud_uudid_x_148506 (25.02.2012).
- Traks, Kristina 1996. Kadrina vabrik Flora Kommertsi tütarfirmaks. – Äripäev, 21.11 <http://leht.ariptev.ee/default.aspx?PublicationId=464dc490-fb94-4024-9b75-258ddc8543a9&from=1996-11-25&to=1996-12-02&articleid=120119&paperid=06CFBABD-D571-49DB-B29D-EADEF6A6A750&selectedDate=1996-11-21> (24.03.2012).
- Tähismaa, Ingrid. 2004. Flora omanikud tülis. – Äripäev, 31.08. <http://leht.ariptev.ee/Default.aspx?PublicationId=464dc490-fb94-4024-9b75->

258ddc8543a9&articleid=103261&paperid=6A6A5E9C-A2AF-4ACB-8302-B60C30DACC1F&selectedDate=2004-08-31 (24.03.2012).

Fotod:

- H. Streimanni, T. Uusküla, O. Vilbergi ja käesoleva töö autori erakogudest.

Suulised allikad:

- Kauts, Enn 2012. Suuliselt autorile (11.01)
- Kruusma, Elmar 2012. Suuliselt autorile (11.01).
- Kull, Rita 2012. Suuliselt autorile (11.01).
- Mark, Ülo 2012. Suuliselt autorile (21.01).
- Streimann, Heili 2011. Suuliselt autorile (10.12).
- Teinberg, Malle 2012. Suuliselt autorile (27.01).
- Uusküla, Tiiu 2011. Suuliselt autorile (27.12).
- Vilberg, Olli 2011. Suuliselt autorile (27.12).